

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko: **Adam Kola**

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:
 - a) **Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa** (specjalność: slawistyka), Wydział Filologiczny, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń, 2007. Temat pracy: *Kategoria Europy we współczesnej literaturze polskiej, czeskiej i chorwackiej (studium funkcjonowania idei w literaturze)*. Promotor: prof. dr hab. Andrzej de Lazari; recenzenci: prof. PhDr. Miloš Zelenka, Dr Sc. (Praha – České Budějovice, Republika Czeska) oraz prof. dr hab. Bogusław Zieliński (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu).
 - b) 2001-2002 **Studia magisterskie: filologia słowiańska, specjalność literatura czeska** (indywidualny tok studiów), Instytut Filologii Słowiańskiej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń, promotor: prof. dr hab. Andrzej de Lazari. Temat pracy: *Słowianofilstwo czeskie i rosyjskie w ujęciu porównawczym*.
 - c) 1998-2001 **Studia licencjackie: filologia słowiańska, specjalność literatura czeska** (od roku akademickiego 2000/2001 indywidualny tok studiów), Instytut Filologii Słowiańskiej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń, promotor: prof. dr hab. Andrzej de Lazari. Temat pracy: *Słowianofilstwo czeskie. Próba charakterystyki*.
 - d) Inne (wybrane):
 - The Institute for World Literature – uczestnik pierwszej sesji kursu podyplomowego uwieńczonego dyplomem Harvard University; Pekin, Chiny, organizator: Harvard University, Peking University (4-29.07.2011);
 - Stosunki Międzykulturowe, Instytut Orientalistyczny, Uniwersytet Warszawski, Warszawa (2005-2006);
 - Kulturoznawstwo, Instytut Kulturoznawstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań (2001-2004);

- The Baltic University, Uppsala University (Szwecja), Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Polska). Kurs pt. Peoples of the Baltic (1998-1999).

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych:

Od 1.05.2014- stanowisko adiunkta w Pracowni Badań nad Pamięcią Zbiorową w Postkomunistycznej Europie (POSTCOMER) <http://www.postcomer.umk.pl/>, Katedra Bałkanistyki, Wydział Filologiczny, UMK.

Od 2011- członek Pracowni Komparatystyki Literacko-Kulturowej, Wydział Filologiczny, UMK.

10.2010-06.2011 Instytut Filologii Słowiańskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań (zastępstwo).

1.10.2007-30.04.2014 stanowisko adiunkta w Instytucie Filologii Słowiańskiej, Wydział Filologiczny, UMK.

2006-2007 Prowadzenie zajęć pt. *Lektorat interkulturowy*, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji we Wrocławiu (umowa o dzieło).

Pełnione funkcje:

Od 2013- Członek Wydziałowej Komisji ds. Jakości Kształcenia, Wydział Filologiczny UMK.

Od 2013- Przewodniczący Zarządu Polskiego Stowarzyszenia Komparatystyki Literackiej.

Od 2012- Członek Rady Wydziału Filologicznego, UMK.

Od 2012- Członek Wydziałowej Komisji Wyborczej, Wydział Filologiczny UMK.

1.01.2011-30.04.2014 Zastępca Dyrektora w Instytucie Filologii Słowiańskiej UMK.

2010-2014 Członek Komisji Dydaktycznej Wydziału Filologicznego UMK.

2009-2012 Kierownik Oddziału Edukacji i Szkoleń stowarzyszenia Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją ICIMSS – praca społeczna.

03.-11.2006 Przewodniczący Zarządu Stowarzyszenia Naukowego *Collegium Invisibile*, Warszawa.

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego: jednotematyczny cykl publikacji pt. ***Komparatystryka kulturowa – konteksty literaturoznawcze.***

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa):

1. A.F. Kola, *Nie-klasyczna komparatystryka. W stronę nowego paradygmatu*, „Teksty Drugie”, nr 1-2/2008, s. 56-74 [**ERIH; punktacja ministerstwa: 12**].
2. A.F. Kola, *Antropologizacja literaturoznawstwa a komparatystryka*, w: *Antropologizowanie humanistyki. Zjawisko – procesy – perspektywy*, red. J. Kowalewski, W. Piasek, Olsztyn: Colloquia Humaniorum 2009, s. 83-106 [**punktacja ministerstwa: 7**].
3. A.F. Kola, *Kulturoznawstwo a instytucjonalizacja komparatystryki*, w: *Komparatystryka dzisiaj*, red. E. Kasperski, E. Szczęśna, t. 1, Kraków: Universitas 2010, s. 81-95 [**punktacja ministerstwa: 0**].
4. A.F. Kola, *Komparatystryka kulturoznawcza wobec wielokulturowego świata. W stronę metateorii krytycznej*, w: *Granice kultury*, red. Andrzej Gwóźdź, Materiały I Zjazdu Polskiego Towarzystwa Kulturoznawczego, Katowice: Śląsk 2010, s. 213-224 [**punktacja ministerstwa: 0**].
5. A.F. Kola, *Paradygmat kulturowy w badaniach porównawczych. Poza ‘cultural studies’*, „Slavica Litteraria”, nr 14/2, 2011, s. 3-23 [**ERIH; punktacja ministerstwa: 10**].
6. A.F. Kola, *Rorty – Konfucjusz: merytokracja w poszukiwaniu humanizmu i uniwersalnej ramy odniesienia*, „Przegląd Filozoficzny. Nowa Seria”, R. 20, 2011, nr 3 (79), s. 115-130 (+ streszczenie w języku angielskim s. 278) [**ERIH; punktacja ministerstwa: 10**].
7. A.F. Kola, *Po co ‘mit’ literaturoznawstwu? Kilka uwag z antyeuropocentrycznego niekiedy punktu widzenia*, w: *Komparatystryka i konteksty. Komparatystryka między Mickiewiczem a dniem dzisiejszym II*, red. L. Wiśniewska, Bydgoszcz: Wyd. UKW 2012, s. 79-90 [**punktacja ministerstwa: 5**].
8. A.F. Kola, *Glokalizacja teorii. Przeciw studiom postkolonialnym w Europie Środkowej i Wschodniej*, w: *Z Polskich Studiów Sławistycznych. Literaturoznawstwo. Kulturoznawstwo. Folklorystyka*, red. L. Suchanek, K. Wrocławski, tom poświęcony

- Międzynarodowemu Kongresowi Słowistów w 2013 roku w Mińsku Warszawa: PAN, s. 121-128 [**punktacja ministerstwa: 5**].
9. A.F. Kola, *Współczesne reinterpretacje 'Weltliteratur'. 'World Literature' w poszukiwaniu teorii systemowo(-)światowej*, „Tekstualia”, nr 4 (31), 2012, s. 111-127 [**MNiSW; punktacja ministerstwa: 5**].
 10. A.F. Kola, *ANT-ologia literatury*, „Przegląd Kulturoznawczy”, nr. 1 (15)/2013, red. E. Bińczyk, A. Derra, s. 35-47 [**MNiSW; punktacja ministerstwa: 9**].
 11. A.F. Kola, *Języki teorii – języki poetyki. O zmianie paradygmatu, która wciąż czeka na dopełnienie*, „Tekstualia” nr 4 (35), 2013, s. 93-104 [**MNiSW; punktacja ministerstwa: 5**].
 12. A.F. Kola, *Beyond 'Global Babble'. Comparative Literature as a Critical Metatheory for Glocalizing Humanities*, „World Literature Studies”, nr 2, t. 5 (22)/2013, red. R. Gáfrík, M. Zelenka, pt. *Comparative Studies as Cultural Criticism*, s. 39-51 [**punktacja ministerstwa: 4**].
 13. A.F. Kola, *Wszyscy jesteśmy komparatystami! (Na szczęście różnymi)*, „Teksty Drugie” 4/2014, s. 179-194 [**ERIH; punktacja ministerstwa: 10**].
 14. A.F. Kola, *Między komparatystyką literacką a literaturą światową*, „Teksty Drugie” 4/2014, s. 41-63 [**ERIH; punktacja ministerstwa: 10**].

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Uwagi wstępne

Przedstawiona seria publikacji dotyczy wzajemnych zależności i pokrewieństwa komparatystyki kulturowej i literackiej. Koncepcja była sukcesywnie rozwijana od opublikowanego w 2008 roku programowego tekstu dla nowego sposobu rozumienia na gruncie polskim komparatystyki literackiej, która zmierzać ma w stronę kulturową i kulturoznawczą zarazem [I.1.]. Jednakże pierwsze próby heurystycznego ujęcia tej tematyki pojawiają się już wcześniej, czego efektem były rozprawy magisterska i doktorska, a także publikacje autorskie przed uzyskaniem stopnia doktora [zob. wykaz publikacji] i tłumaczenia z języka czeskiego [II.58.–59.].

Konsekwentnie rozwijany program komparatystyki kulturowej był po uzyskaniu stopnia doktora przedstawiany zarówno w publikacjach krajowych i zagranicznych

(w językach polskim, angielskim, czeskim i rosyjskim), jak i prezentowany na konferencjach – zarówno kulturoznawczych (jak np. I Zjazd Polskiego Towarzystwa Kulturoznawczego w 2009), jak i komparatystycznych (kolejne kongresy International Comparative Literature Association w 2010 w Seulu i 2013 w Paryżu [II.55.], konferencje American Comparative Literature Association w latach 2010, 2012, 2014, 2015, czy Polskiego Stowarzyszenia Komparatystyki Literackiej 2014, 2015).

Na wstępie należy również podkreślić dwie kwestie. Po pierwsze, niektóre tezy uległy w ciągu ostatnich lat zmianom i doprecyzowaniu. Po drugie, kolejne teksty wypełniają przedstawiany program, zapełniają luki, rozwijają niektóre wątki, wskazują na możliwe analityczno-interpretacyjne pożytki płynące z prezentowanych założeń. Teksty przygotowywane były dla różnych czytelników, i w tym sensie niektóre kluczowe pomysły i idee w nich powracają (jak np. kwestia racjonalności intencjonalnej). Dotyczy to zwłaszcza tekstu I.5. napisanego na potrzeby czeskich slawistów, będącego próbą podsumowaniem wcześniejszych rozważań.

Kulturalistycznie zorientowane badania literaturoznawcze

Idea pierwszego tekstu [I.1.] była w założeniach prosta, prezentowana w różnych wariantach w nauce nie tylko polskiej, by przywołać nazwiska poszczególnych badaczy w rozmaity sposób i z różnych punktów widzenia opisujących podobne założenia (w porządku alfabetycznym): B. Bakula, W.J. Bursza, M. Dąbrowska-Partyka, A. Hejmej, M.P. Markowski, A. Mencwel, R. Nycz, M. Riffaterre, P. Rogulski, A. Szahaj, S. Tötösy de Zepetnek, D. Ulicka, i in. [I.1.–2.; I.5.] Otóż do (komparatystycznych) badań literaturoznawczych czy wspartych na dwóch filarach – literaturo- i językoznawczym – badań filologicznych, należy dodać trzeci element – badania kulturoznawcze [I.1.]. Stanowią one mają klamrę spinającą dla literaturo- i językoznawstwa. Metodologicznym punktem wyjścia uczyniono w tych rozważaniach społeczno-regulacyjną koncepcją kultury J. Kmity [I.4.], wspartą przez ideę wspólnot interpretacyjnych S. Fisha [I.1.; I.5.]. W tej optyce literatura jest – co oczywiste dla kulturoznawstwa – częścią kultury i powinna być badana w kulturalistycznej perspektywie. Ważna zmienna dotyczyła wszakże wprowadzenia w centrum kulturalistycznie zorientowanych badań literaturoznawczych komparatystyki.

Przyjęte w tym tekście założenia wymagały zarówno teoretycznego, jak i historycznego umocowania, oraz programu instytucjonalizacji komparatystyki w Polsce. Ten ostatni punkt (instytucjonalizacja) z czasem okazał się kluczowy dla rozwoju dyscypliny.

W konceptualizacji tego problemu pomogły mi zarówno badania z zakresu studiów nad nauką, jak i doświadczenie organizacyjne w pracy akademickiej i organizacjach pozarządowych, a także działalność międzynarodowa. Wszystkie te kwestie zostaną omówione poniżej.

Komparatystyka kulturowa – kontekst literaturoznawczy

Wyjściowy postulat umiejscowienia komparatystyki w systemie nauk o kulturze w kolejnych publikacjach został doprecyzowany. Uwaga skupiona została na kilku istotnych dla badań porównawczych kwestiach, które dzięki przesunięciu od literaturoznawstwa w stronę kulturoznawstwa mogły zostać sproblematyzowane i zoperacjonalizowane w języku nieobecnym w komparatystyce, wywodzącym się z szeroko rozumianych nauk o kulturze – kulturoznawstwa [I.3.], antropologii kulturowej i społecznej [I.2.], socjologii wiedzy, mikrohistorii, Teorii Aktora-Sieci [I.10.], itd.

Po pierwsze, chodzi o proces antropologizacji literaturoznawstwa w ogóle, w tym przypadku – komparatystyki. Nie chodzi tu tylko o projekt antropologii literatury (w porządku alfabetycznym, by wskazać tylko na koncepcje autorów omówione w tekście [I.2.]: W.J. Burszta, M. Dąbrowski, M. Głowiński, E. Kasperski, E. Kosowska, M.P. Markowski, A. Mencwel, R. Nycz, R. Sulima, i in.), chociaż i ten rozwijam mówiąc o „humanizowaniu humanistyki” [I.3.]. Nie jest również przedmiotem mojego namysłu ograniczone do postkolonializmu pojmowanie antropologiczności (T. Bilczewski). Chodzi tu o antropologizację rozumianą jako odniesienie dyscyplinarne do antropologii kulturowej czy społecznej. Stawiam bowiem tezę, że komparatystyka jest dyscypliną w swoich założeniach, ideologii oraz celach zbieżną z antropologią, niekiedy – np. wtedy kiedy mowa o racjonalności intencjonalnej czy przekładzie międzykulturowym (o czym poniżej) – nawet w metodologii. Co więcej problemy kluczowe dla antropologii, zostały w komparatystyce – ze względu na jej dotychczasowe literaturoznawcze zaplecze – pominięte [I.2.]. Kwestie te stanowią o rozwoju dyscypliny i pozwalają rozwiązywać nierozwiązywalne w kategoriach literaturoznawczych problemy. Zwrot kulturowy wymaga zatem nadrobienia zaległości, stąd projekty komparatystyki nie-klasycznej [I.1.], kulturoznawczej, interdyscyplinarnej, międzykulturowej/interkulturowej, czy integralnej [I.2.].

Zatem, po drugie, z procesem tak pojmowanej antropologizacji komparatystyki, wiąże się problem racjonalności intencjonalnej (termin M. Buchowskiego odwołującego się do koncepcji kultury J. Kmity), tzn. przekonania o racjonalności ludzkich zachowań. Nie chodzi

tu o zgodność z jakimś uniwersalnym wzorem racjonalności (w domyśle europejskiej), lecz o zgodność z normami i dyrektywami danej kultury [I.2.; I.5.; I.7.]. Zatem jeśli postrzegamy literaturę jako wytwór danej kultury, komparatystyka staje się jednym ze sposobów docierania do owych odmiennych racjonalności. Analiza roli mitu (jego de-universalizacja, lokalizacja epistemologiczna) w tak zarysowanej perspektywie komparatystycznej jest przykładem na interpretacyjne korzyści płynące z proponowanego podejścia. Kieruje naszą uwagę na – omówione poniżej – konsekwencje wprowadzania perspektywy pozaeuropejskich studiów i kategorii myślowych do naszych koncepcji i teorii literaturo- i kulturoznawczych [I.7.].

Po trzecie zatem, racjonalność intencjonalna zaaplikowania do komparatystyki pozwala odczytywać inne, bardziej tradycyjne dla literaturoznawstwa podejścia, by przywołać koncepcję R. Ingardena, który mówił o tym, że dzieło ma swoje uposażenie w aktach twórczych autora. Działalność pisarską można zinterpretować w językach odbiegających od podejścia polskiego filozofa, w sposób bardziej kulturalistyczny – np. zgodnie z optyką wspólnot interpretacyjnych S. Fisha [I.1.], czy – by pozostać na gruncie teorii wypracowanej na bazie idei Ingardena – Wolfganga Isera i Hansa Roberta Jaussa. Inną możliwością rozwijania takiego projektu jest przekształcanie różnych podejść z zakresu literaturoznawczo zorientowanej socjologii literatury w kierunku kulturoznawczo i empirycznie pojmowanej – odwołującej się do Teorii Aktora-Sieci (ANT) Bruno Latoura – ANT-ologii literatury [I.10.].

Po czwarte, antropologizacja komparatystyki może również być znaczącym wsparciem teoretycznym dla rozwijanej w ramach komparatystyki czy równoległe do niej translatoryki. Odwołując się m.in. do M. Buchowskiego, C. Geerza, H. Putnama czy S.J. Tambiaha, będąc świadomym problemów, które każdy przekład międzykulturowy generuje (literacki również), optuję za minimalistycznym i heurystycznym pojmowaniem tłumaczenia. Przekład międzykulturowy daleki jest od doskonałości, w pewnym zakresie jest zawsze możliwy. Kwestie tego, co zyskujemy, a co tracimy w tłumaczeniu prowadzi zaś do kwestii *stricte* etycznych [I.5.], które podejmowałem już we wcześniejszych publikacjach [II.28.; II.60.].

Po piąte, chodzi również o rozpięcie dyskursu komparatystycznego i kulturoznawczego między tym, co – z jednej strony – globalne/światowe (globalizacja, system(-)świat, literatura światowa, itd.) a tym, co – z drugiej – lokalne i regionalne (literatury narodowe, małe ojczyzny, lokalne społeczności, itd.). Jest to nie tyle retoryczne i konstrukcyjne dla niniejszej koncepcji przeciwieństwo (dychotomia), co raczej uspojnijająca

dla współczesnej kultury i nauki rama odniesienia, umiejscawiająca proponowany projekt w planie globalizacji [I.8; I.11.–I.12.; zob. II.38.]. O ile zatem w ostatnich dwóch-trzech dekadach karierę w polskiej humanistyce robią koncepcje importowane z Zachodu (jak postmodernizm czy postkolonializm), o tyle optuję tutaj za rozwiązaniami teoretycznymi, które będą – z jednej strony – zlokalizowane, w tym sensie, że zakorzenione w lokalnym czy regionalnym kontekście kulturowym i intelektualnym [I.8.; II.38., II.40.], ale – z drugiej strony – będą mogły stanowić interesującą perspektywę teoretyczną nie tylko dla badań regionalnych, ale i światowych [I.12.].

W tym sensie, po szóste, należy również poszukiwać wsparcia w studiach i tradycjach pozaeuropejskich [I.6.–7.; I.12.]. Chodzi o to, by studia pozaeuropejskie wyszły z eksperckich gett, stały się częścią składową mainstreamu akademickiego, co dokonuje się w łonie komparatystyki światowej już od połowy lat 90. XX wieku. Komparatystyka może stać się takim wehikułem, łącznikiem transdyscyplinarnym pomiędzy kulturoznawstwem a studiami pozaeuropejskimi. Chodzi wszakże o to, by nie traktować kultur pozaeuropejskich tylko jako ilustracji pewnych tez, czy mniej lub bardziej przygodnie dobieranych studiów przypadku, lecz o to, by sięgać do owych tradycji jako równorzędnych partnerów intelektualnych dostarczających zaplecza teoretycznego dla naszych badań [I.11.–12.]. Zatem podobnie jak w punkcie poprzednim, gdzie miał używać np. języka postkolonialnego do opisu środkowoeuropejskiej rzeczywistości sięgamy po języki lokalne (bądź tradycyjne – wciąż niewykorzystane dziedzictwo polskiej nauki międzywojennej [II.40.; II.48.]; bądź nowoczesne – jak np. studia postzależnościowe czy postkomunizm jako naczelną kategorię opisową [II.38.]), tak też w tym wypadku, wykorzystajmy pozaeuropejskie języki teoretyczne do badań innych kultur [I.7.; I.11.–12.]. Teoria postkolonialna – paradoksalnie ze względu na przyjmowane w niej cele polityczne – nie spełnia tego zadania, jest bowiem w zbyt dużym stopniu zależna od europejskiej myśli filozoficznej i politycznej. Chodzi zatem o anty-europocentryczne projekty humanistyki, a przynajmniej nie-tylko-europocentryczne [I.9.]. Skoro hermeneutyka jako z pozoru uniwersalne narzędzie interpretacyjne może służyć do analizy i interpretacji utworów klasycznej literatury chińskiej (np. Zhang Longxi), to co się stanie wtedy, gdy – dajmy na to – arcydzieła polskiego romantyzmu odczytamy zgodnie z założeniami klasycznej indyjskiej teorii literatury? [I.6.–7; I.11.–12.] Kwestia kanonu literackiego jest jednym z przykładów petryfikacji, której literatura jest w danej kulturze poddawana. Niniejsza propozycja zmierza w kierunku przekraczania utartych schematów

interpretacyjnych, poszukiwania nowych kanonów [I.6.], co odpowiada wyzwaniom współczesnego świata: migracji, wielokulturowości, globalizacji, itd. [I.4.]

Po siódme, częścią niniejszego projektu są wreszcie takie kategorie analityczne i interpretacyjne, które pozwalają modelować literaturę w ramach kultury w skali światowej. Ze względu na poprzednie uwagi dotyczące globalizacji, kategorie takie wymagają odpowiedniego doboru i – często – poddane muszą być reinterpretacji w stosunku do ich pierwotnego użycia. W niniejszym projekcie wskazano na dwie tradycje. Pierwszą jest myślenie w kategoriach systemowo(-)światowych, zatem odwołujących się zarówno do idei Immanuela Wallersteina (teoria systemu-świata z łącznikiem), jak i Andre Gundera Franka (teoria systemu świata bez łącznika), które wszakże lokalizują przez odniesienie m.in. do historiograficznych koncepcji Mariana Małowista [I.9.], czy perspektywy studiów regionalnych czy arealowych [I.1.; II.58.]. Co więcej, koncepcje te, w dużej mierze skoncentrowane na kwestiach polityczno-ekonomicznych, są przekładane na obszar literacko-kulturowy. Drugą tradycją jest myślenie w kategoriach literatury światowej [I.9; I.14.] (w tym m.in. dokonywane przeze mnie tłumaczenia z języka angielskiego współcześnie najbardziej znanej wersji tej koncepcji D. Damroscha [II.6.]), przy czym – odwołując się do wcześniejszych ustaleń – jest ona również lokalizowana i kulturalizowana.

Po ósme wreszcie, komparatystyka kulturowa (czy literacka, ale o kulturalistycznym profilu) ze względu na swój charakter (założenia, cele, miejsce w systemie społecznym, rolę w globalizującej się rzeczywistości, itd.) powinna sytuować się w centrum dyskursu nauk humanistycznych i społecznych, a co więcej – może być rodzajem metateorii krytycznej nie tylko w obrębie dyskursu naukowego czy edukacyjnego, ale szerzej – życia społecznego [I.4.], co jest/może być szczególnie ważne w obliczu wyzwań, jakie stoją zwłaszcza przed takimi społeczeństwami jak polskie w czasach globalizacji, migracji, wielokulturowości (tej ostatniej postrzeganej nie tylko jako wyzwanie na przyszłość, lecz również – w wyniku rewizji dokonujących się w ramach historycznych studiów polskich – jako opisany na nowo obraz przeszłości), itd.

Podsumowanie

Kulturoznawcze pojmowanie komparatystyki, które jest rozwijane w ramach niniejszego projektu, przekracza dotychczasowe rozumienie komparatystyki kulturowej, które ogranicza się zazwyczaj do różnorako definiowanej intermedialności czy intersemiotyczności. Pozwala analizować i interpretować zjawiska kultury w jednej płaszczyźnie danej kultury,

rozumianej – za J. Kmitą – jako społecznie podzielane i respektowane normy i dyrektywy. Jako przykłady niech posłużą: (1) komparatystyka intermedialna w ramach jednej kultury narodowej (np. literatura i muzyka polska); (2) europejskie kultury literackie w klasycznie rozumianej perspektywie porównawczej, czy też w napięciach rodzących się między poszczególnymi literaturami w układzie centro-(pół)peryferyjnym; (3) historia intelektualna w skali globalnej (jak zestawienia myśli Rorty’ego i Konfucjusza z pożytkiem dla współczesnej filozofii kultury i polityki [I.6.]), itd. Zatem już samo wyodrębnienie kultur/y i ich/jej opisanie, oraz w takim kontekście analiza i interpretacja ich/jej wytworów, wyraźnie wskazują/e na konstruktywistyczny charakter niniejszego projektu.

Chodzi zatem o coś więcej niż tylko o komplementarność (M. Riffaterre) czy o powinowactwo z wyboru między komparatystyką a kulturoznawstwem, choć samo to w sobie jest już pewną wartością. Komparatystyka jest tu jednym z elementów szeroko pojmowanej dyscypliny nauki o kulturze (w sensie nadanym temu określeniu przez A. Szahaja, który mówił o naukach o kulturze jako naukach podstawowych; czy kulturoznawstwa jako projektu transdyscyplinarnego A. Zeidler-Janiszewskiej). Ale nie chodzi tu o rodzaj podrzędności czy podległości komparatystyki wobec kulturoznawstwa, lecz o wzbogacającą ją perspektywę kulturalistyczną jako rodzaj parasola uspojnającego badania porównawcze. W obliczu kryzysu postrzegania literatury w kategoriach narodowych (etniczno-językowych – „efekt Herdera” opisany przez P. Casanovę, zob. [I.13.]), prób redefinicji tego, co narodowe, a zarazem postrzegania literatury w optyce międzyliterackich wpływów i zależności (D. Ďurišin), czy literatury światowej jako nowych sposobów cyrkulacji literatury i jej czytania (D. Damrosch), jest to tym bardziej istotne zadanie [I.9.; I.11.–14.]. Ta konieczność wprowadzania tak pojmowanego, właśnie komparatystycznego sposobu czytania w odniesieniu do literatury polskiej wydaje się tu kluczowa (np. R. Nycz; zob. też K. Ziemby projekt komparatystyki wewnętrzna).

Na koniec należy dodać jeszcze jeden element składający się na niniejszy projekt, wskazujący na postrzegania humanistyki w kategoriach zaangażowania. Otóż projektowana konieczność instytucjonalizacji komparatystyki w Polsce [I.3.], i to pokazywana w kontekście instytucjonalizacji kulturoznawstwa [I.9.], pozostała dla mnie nie tylko teoretycznym postulatem. Chociaż rozwijałem ją w ramach w pracy dotyczącej studiów nad nauką jako taką, uprawianych zarówno w odniesieniu do przeszłości [III.1.; II.3.; II.29.; II.31.; II.36.; II.40.; II.46.; II.48.], jak i w kontekście współczesnego polskiego uniwersytetu [II.43.; II.45.], czy też instytucjonalizacji i paradygmatyzacji komparatystyki zagranicznej [I.14.], to program

instytucjonalizacji komparatystyki w Polsce został wprowadzony w życie. Doświadczenie z pracy w organizacjach pozarządowych (by wymienić Stowarzyszenie Naukowe *Collegium Invisible*, którego byłem przewodniczącym w 2006 roku), organizacjach zagranicznych (American Comparative Literature Association) czy międzynarodowych (International Comparative Literature Association – w tym w trakcie wyborów zarządu w roku 2013 [II.55.]; Institute for World Literature), pozwoliło na pracę na rzecz powołania w ramach Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu Pracowni Komparatystyki Literacko-Kulturowej, a nade wszystko w 2013 roku z mojej inicjatywy – Polskiego Stowarzyszenia Komparatystyki Literackiej (PSKL), którego zostałem pierwszym przewodniczącym. Zatem teksty, w których wskazywałem na konieczność instytucjonalizacji komparatystyki w Polsce, doprowadziły do realnych zmian w środowisku humanistyki polskiej, zaś rozwój PSKL, rosnąca liczba członków, seria wydawnicza „Projekty Komparatystyki” (jestem członkiem rady redakcyjnej), kolejne konferencje sygnowane znakiem PSKL, itd., wskazuje na środowiskowe zapotrzebowanie na istnienie takiej organizacji.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Na pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze składają się dwa wiodące tematy: (1) Kultura emigracji: *casus* intelektualistów; (2) (Re)konstrukcja ponad/narodowych tożsamości w post/socjalistycznej Europie Środkowej i Wschodniej. W obu wypadkach elementem spajającym tematy są zarówno moje dotychczasowe badania z zakresu kulturowej historii intelektualnej czy historii idei Europy Środkowej i Wschodniej (dot. m.in. słowianofilstwa, kategorii „Europy”, historii nauki, i in.), jak i archiwalne badania w Europie i Stanach Zjednoczonych.

a) Kultura emigracji: *casus* intelektualistów

Jednym z głównych tematów badań jest transfer wiedzy i wpływ wschodnio- i środkowoeuropejskiej emigracji na rozwój humanistyki na Zachodzie. Pierwszy etap badań rozpoczął się w 2007 roku, skończył w 2014. W tym czasie prowadziłem badania archiwalne w Polsce, na Litwie, w Czech i Stanach Zjednoczonych¹.

¹ By wymienić niektóre spośród archiwów i bibliotek: w **Polsce**: Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Warszawa; Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza, Warszawa; Archiwum Emigracji oraz Sekcja Dokumentów Życia Społecznego – UMK w Toruniu; Towarzystwo Naukowe w Toruniu; **Litwa**: Lietuvos Mokslo Akademijos Vrublevskių bibliotekoje (Biblioteka Wróblewskich, Litewska Akademia Nauk), Wilno; **Czechy**: Slovanská

Częścią tej problematyki są moje studia nad historią intelektualną i historią nauki w Europie Środkowej i Wschodniej. Koncentrują się one na literaturoznawstwie, zwłaszcza zaś na nowoczesnym literaturoznawstwie polskim (określenie D. Ulickiej) – zarówno pierwszej, międzywojennej, jak i drugiej, powojennej fali polskiego formalizmu/strukturalizmu [II.1.; II.3.; II.40.; II.46.; II.48.], lecz dotyczą również innych tematów, jak np. historia Rudolfa Weigla i karmienia wszy w czasie II wojny światowej w celu produkcji szczepionki przeciw tyfusowi, dzięki czemu udało się uratować od śmierci dużą grupę intelektualistów [II.31.]. Wszystkie te opracowania cechuje wszakże wspólna optyka – kulturalistyczna i kulturoznawcza. Tzn. patrzę na wszystkie omawiane problemy z punktu widzenia danej kultury, zmian w niej zachodzących, a także staram się przedstawiać kulturoznawcze wyjaśnienia poszczególnych problemów. Zatem nie interesuje mnie tylko teoria literatury jako taka [II.28.; II.32.; II.51.; II.60.], lecz kulturowa historia teorii literatury. I w tym kontekście rozwijam swoje zainteresowania kulturową historią emigracji intelektualistów do Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych [II.36.; II.56.; II.75.].

Upadek komunizmu w Europie Środkowej i Wschodniej a latach 1989/1991, obok innych społeczno-politycznych, gospodarczych i kulturowych kwestii, spowodował wzrost zainteresowania studiami nad e/migracją. Przed rokiem 1989 to był w zasadzie temat zakazany i wyparty, ograniczony do okresu przedwojennego, przede wszystkim do tzw. Wielkiej Emigracji polskich elit w XIX wieku, w czasie rozbiorów Polski. Historia emigracji z czasów II wojny światowej i okresu powojennego – co oczywiste – była oficjalnie zakazana. W związku z tym, A. Friszke, P. Machcewicz i R. Habielski opublikowali trzutomową historię powojennej emigracji pod wspólnym tytułem „Druga Wielka Emigracja 1945-1990”. Trzeba przy tym powiedzieć, że takie badania nad polską emigracją są ważne nie tylko z akademickiego punktu widzenia i z powodu rozwoju naszej wiedzy – polskiej i światowej historii; ale jest to również kluczowe w procesie re-konstruowania polskiej tożsamości. Podkreślanie wymaga fakt, że ten rodzaj badań reinterpreteruje i przekształca nasze rozumienie tego, co może być nazywane studiami polskimi (interdyscyplinarną polonistyką), przekraczając ograniczenia klasycznie pojmowanej filologii i historii narodowej (podobnie zresztą jak odkrywanie wielokulturowej i wieloetnicznej historii Polski przed II wojną światową, a co z tym jest ściśle związane, również wewnętrznej kolonizacji), zmierzając

knihovna (Biblioteka Słowiańska), Národní knihovna České republiky, Praga; **Stany Zjednoczone:** The Bakhmeteff Archive, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University, Nowy Jork; Massachusetts Institute of Technology, Institute Archives and Special Collections, Cambridge, MA; Houghton Library, Harvard University, Cambridge, MA; Beinecke Rare Book and Manuscript Library, Yale University, New Haven, CT; Sterling Memorial Library, Yale University, New Haven, CT.

w kierunku transnarodowych i międzynarodowych związków i kontaktów. Opublikowałem kilka artykułów związanych z tą tematyką [II.1.; II.36.; II.40.; II.46.; II.48.–49.; II.56.; II.66.; II.75.], a także prezentowałem wyniki moich badań na konferencjach w Polsce, Niemczech, Wielkiej Brytanii, Czechach, Słowacji, Stanach Zjednoczonych i Francji, i in., w tym na dorocznych konferencjach Amerykańskiego Stowarzyszenia Komparatystyki Literackiej czy na XX Kongresie Międzynarodowego Stowarzyszenia Komparatystyki Literackiej na Uniwersytecie Sorbona w Paryżu w lipcu 2013 roku.

b) (Re)konstrukcja ponad/narodowych tożsamości w post/socjalistycznej Europie Środkowej i Wschodniej

Innym polem moich szczególnych zainteresowań naukowych jest kwestia (re)konstrukcji ponad/narodowych tożsamości w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, ale w szerszym kontekście XIX-XX-wiecznej myśli społeczno-politycznej. Projekt ten ogniskuje się na okresie upadku komunizmu, zaczynając mniej więcej od początku lat 80. XX wieku (i początku Solidarności), kończąc zaś na okresie społeczno-politycznej i gospodarczej transformacji lat 90. XX wieku. Projekt jest zakorzeniony w moich wcześniejszych badaniach dotyczących słowianofilstwa w tradycji rosyjskiej i czeskiej [II.4.; II.8.; II.10.; II.13.; II.20.; II.24.; II.33.–34.; II.37.] i kategorii „Europy” we współczesnym dyskursie polskim, czeskim i chorwackim [II.7.; II.15.; II.17.–19.; II.26.–27.; II.30.; II.47.; II.62., II.64., II.67.; II.73.]. Zaś jako członek Pracowni Badań nad Pamięcią Zbiorową w Postkomunistycznej Europie, koncentruję swoje badania na ponadnarodowych tożsamościach w Polsce, jak również w innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej, w czasie postkomunistycznej transformacji – w okresie mniej więcej ostatnich 25 lat [II.30.; II.34.; II.38.; II.44.; II.47.].

Drobna dygresja łącząca oba tematy. Wspomniana wcześniej problematyka kultury emigracji odsłania inny ponadnarodowy wymiar kultury polskiej (podobnie jak i innych kultur Europy Środkowej i Wschodniej) – transnarodowy i globalny, poza prostym, dualistycznym modelem: kultury pochodzenia i następnie – kultury kraju emigracji. W tym ujęciu, tożsamości opisywanych postaci okazują się znacznie bardziej skomplikowane. Jest to oczywiste z punktu widzenia problemu postawy politycznej i światopoglądu Manfreda Kridla, ale może być nawet wyraźniejsze i bardziej dramatyczne w przypadku języka czy języków, których emigranci używali – w translingwalnej sytuacji wszystkich emigrantów [II.49.]. W związku z tym, pisarstwo translingwalne, powinno być widziane nie tyle jako proste przejście z jednego języka do drugiego, ale w przypadku M. Kridla, R. Jakobsona,

Cz. Miłosza, J. Wittlina, i in., powinniśmy raczej mówić o serii kroków, łańcuchu, zmianie języka zachodzącej bardzo często przez inne języki: od wyjściowych i (pół)peryferyjnych języków słowiańskich (rosyjski, polski czy czeski), przez porzucany, ale wciąż jeszcze używany w tym czasie francuski, do dominacji światowej angielskiego (*global English*).

Wracając do kwestii tożsamości ponad/narodowych w postkomunistycznej Europie. W badaniach tych polegam na archiwalnych dokumentach życia codziennego i na badaniach wizualnych (m.in. wypracowanych w ramach socjologii i antropologii w kontekście miejsc pamięci [*lieux de memoire*] i kulturoznawstwa w badaniach komiksów i współczesnych filmów). Zarazem jednak projekt dotyczący ponad/narodowych tożsamości w post/socjalistycznej Europie Środkowej i Wschodniej jest na wczesnym etapie realizacji.

c) Podsumowanie

W obu projektach intelektualna czy polityczna historia jest postrzegana w perspektywie kulturalistycznej i porównawczej historii idei opartej w dużej mierze na badaniach archiwalnych.

Poza krótkofalowymi, *stricte* naukowymi celami wszystkich realizowanych projektów, którymi jest prezentacja wyników badań w postaci wystąpień konferencyjnych i popularnonaukowych, publikacji, itd., chodzi również o zamierzenia długofalowe. Chodzi tu o rodzaj marketingu kulturowo-historycznego wskazującego na wyparte środkowo- i wschodnioeuropejskie dziedzictwo światowej nauki, na wkład w globalną humanistykę. Zależy mi również na osiągnięciu dobrej pozycji w nauce światowej, co udaje się sukcesywnie realizować, zgodnie z przyjętym przed laty planem. Wychodzę tym samym poza lokalne spory środowiskowe dotyczące peryferyjnego miejsca polskiej humanistyki [II.43.; II.45.; II.54.–55.], w kierunku praktyki – obecności w gremiach międzynarodowych, konferencjach, współpracy naukowej z uczonymi z całego świata. Przykładem może być trwająca od wielu lat współpraca z najlepszymi naukowcami i instytucjami, by wymienić Davida Damroscha z Uniwersytetu Harvarda (w ramach Instytutu Literatury Światowej, wykładów w Polsce, paneli ACLA, tłumaczenia tekstu), Hauna Saussy'ego z University of Chicago (a ramach programu Mentoring FNP), Galina Tihanova z Londynu (panel ACLA i in.) czy Patricka Baerta z Cambridge (konferencje i współpraca przy aplikacji Marie Curie Skłodowska Individual Fellowship w ramach Horyzontu 2020).

Aktywność międzynarodowa i współpraca naukowa przekłada się również na umiędzynarodowienia badań i dorobku, czego efektem jest nie tylko udział w konferencjach

na całym świecie, lecz również rosnąca liczba publikacji w językach obcych – wcześniej rosyjskim [II.15.; II.27.; II.30.; II.33.; II.44.] i czeskim [II.25.; II.35.; II.38.], teraz również – angielskim [I.12.; II.2.; II.33.; II.47.–49.; II.63.; II.65.–67.].

Należy również podkreślić, iż sukcesywnie przekazuję również moje teksty do bazy Expertus UMK (<http://212.122.203.4/scripts/splendor/expert4e.exe>), jak również dodanych zostało kilka do repozytorium UMK Rumak (<https://repozytorium.umk.pl/handle/item/6/browse?value=Kola%2C+Adam+F.&type=author>), zaś większość artykułów i wystąpień dostępna jest w systemie open-access na platformie academia.edu (adres: <https://torun-pl.academia.edu/AdamFKola>). Kwestię dostępności efektów mojej pracy uważam za kluczową.

Byłem także recenzentem wydawniczym w następujących czasopismach: „Rocznik Antropologii Historii”, „Rocznik Historii Mówionej”, „Rocznik Historii Socjologii”, itd., a także w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

Na koniec, należy wreszcie podkreślić, że obok intensywnej działalności *stricte* naukowej (współorganizacja 14 konferencji naukowych, warsztatów, seminariów i wykładów; publikacja prawie 90 tekstów, w tym 2 książek autorskich i 2 pod redakcją, a także tłumaczenia z języka angielskiego [II.6.] i czeskiego [II.58.–59.]; itd.), z coraz większą intensywnością prowadzę działalność popularyzatorską, by wymienić tylko wykłady i prelekcje w Nowym Jorku, Toruniu czy Rypinie, publikacje o charakterze popularnonaukowym [II.61.–64.; II.68.–76.], czy wreszcie teksty recenzyjne [II.2.–5.; II. 50.–53.; II.62.–64.] czy sprawozdania z konferencji [II.54.–57.], które pozwalają dokumentować historię aktualnego życia akademickiego.

W autoreferacie skupiono uwagę na merytorycznych kwestiach, zaś szczegółowy opis osiągnięć w postaci realizowanych grantów, otrzymanych stypendiów i nagród (by wskazać tylko na kilka stypendiów Fundacji na rzecz Nauki Polskiej: dwukrotnie START w 2009 i 2010 roku, konferencyjne w 2010, Kwerenda w 2011/12, Mentoring 2012-2014; stypendium dla wybitnych młodych naukowców Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego na lata 2012-2015; finalistą nagrody naukowej tygodnika „Polityka” w 2014 roku), udziału w konferencjach krajowych i międzynarodowych, działalności akademickiej i organizacyjnej, i in., zawarto w pozostałych dokumentach wniosku.

Adam Kola